

Ключевые слова: асимметричность, Другой, ответственность, мессианство, моральное сознание.

Тимо О. The relation to «Another» in Levinas' philosophy: the parallels with the spiritual tradition of Judaism.

The particularity of asymmetric relation to the «Another» in Levinas' philosophy was observed. The notion of «Israelitic particularity» has been

established. The application by Levinas of the notion of «electio» to the responsibility and its contiguity with the notion of «messianic» has been studied. Also the substance of the spiritual consciousness was established.

Keywords: asymmetry, Another, responsibility, messianic, spiritual consciousness.

Надійшла до редколегії: 26.02.2014 р.

УДК 37.01.73

Н. М. Філянiна

Національний фармацевтичний університет (м. Харків)

**ПІЗНАННЯ ТА ЦІНУВАННЯ ПРИРОДИ В КОНТЕКСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ
ТА АНТРОПОЛОГІЧНОЇ КРИЗИ**

Розглядаються трансформації людського існування в координатах «людина – природа», зумовлені екологічними кризами, а також шляхи подолання цих трансформацій. Аналізуються та порівнюються особливості пізнання, сприйняття та оцінювання природи на клітинному, молекулярному рівнях та рівні моделей та на основі цілісного підходу. Наведені аргументи на користь цілісного емоційного сприйняття природи для подолання екологічної та антропологічної кризи.

Ключові слова: екологічна криза, антропологічна криза, цінність життя, цінність природи, правило 3R, рівні пізнання живого, цілісне та емоційне сприйняття природи.

Сучасне буття є надзвичайно складним і багатомірним, внаслідок чого людина стикається з чисельними кризами (економічними, соціальними, екологічними, гуманітарними тощо), подолання яких потребує неабиякої напруги як інтелектуальних так і духовних сил.

«Суспільство має бути збудоване так, – пише М. В. Попович, – щоб індивід міг повністю розкрити своє внутрішнє багатство. Але він може розкрити і свою внутрішню убогість. Усе залежить від того, на яку суспільну функцію занесе людину життя і що вона має в собі розкрити» [4, с. 223]. Внутрішній світ людини, її чесноти та вади розкриваються не лише через стосунки між людьми, а й через ставлення людини до навколишнього світу, світу природи. Разом з тим, ставлення людей до природи, їхнє сприйняття й переживання природи значною мірою віддзеркалює систему суспільних цінностей та стосунки людей між собою.

Розглянемо його в координатах «людина – природа», фокусуючи на увагу на трансформаціях, зумовлених екологічними кризами, а також спробуємо запропонувати шляхи подолання цих трансформацій.

Необхідною умовою подолання сучасної екологічної кризи є зміна ставлення людини до природи. Для цього необхідно, з одного боку, глибше пізнати закони функціонування природи та зрозуміти складність природних систем усіх рівнів, щоб мінімізувати негативні впливи людської діяльності на природу; з

іншого – обґрунтувати ціннісний статус природи та визначити її місце в системі культурних цінностей сучасного суспільства. Розв'язання цієї двоєдиної задачі потребує мобілізації не лише потенціалу природничо-наукового, а й соціогуманітарного знання. Сучасна світова філософська думка, зауважує В. А. Рижко, звертає увагу на те, що розв'язання найвагоміших проблем майбутнього суспільства лежить у площині використання гуманітарних і соціальних знань, а для цього необхідно, насамперед, опанувати їх [6, с. 13]. Останнє виявляє себе через зростання ролі гуманітарної освіти. Водночас відбувається процес гуманітаризації та гуманізації самого природознавства [1; 5; 9; 10].

У літературі вже чимало написано про негативні антропологічні наслідки руйнування природи, відчуження людини від природи та витіснення природного середовища штучним. Наслідком цього, вважає М. М. Кисельов, стають кардинальні трансформації психіки людини та зміни її самоідентифікації. «Людина, – пише він, – вже не відчуває своєї глибинної єдності з живим, природним світом, вона все частіше шукає самоідентичності на теренах неорганічної природи, техносфери» [9, с. 54]. Він також наголошує на необхідності критично оцінити цю ситуацію за допомогою філософських «окулярів», а саме використати філософські аргументи для обґрунтування вищої цінності живого перед штучним. Оскільки людина також є живою істотою, репрезентує світ живого, то знецінення живого

(природного) обертається «знеціненням самої людини» [9, с. 55-56]. Отже, питання реабілітації цінності життя, включення його в систему цінностей – це не лише питання, яке вже тривалий час турбує представників природознавства, практиків природоохоронної справи та активістів природоохоронних та зоозахисних рухів, а й ключове питання філософської антропології, питання людського існування та його смислів.

Глибше зрозуміти цінність природи як основи людського буття допоможуть міркування В. Г. Табачковського, який звертається до творчості А. Платонова та запропонованої ним метафори «речовина існування». Стан і особливості цієї речовини виступають індикатором сучасної антропологічної кризи. Насамперед, висловлюється застереження, що нестача «речовини існування» «стає на заваді реалізації найграндіозніших проєктів гармонійного облаштування людського світу» [7, с. 252]. В якості найважливіших складових «речовини існування» В. Г. Табачковський виділяє дітей (дитячість, дитинство) та людську тілесність, зауважуючи, що «людська тілесність – лабільна, але вкрай крихка та уразлива». В дітях і в тілесності реалізується природне начало людини. Тому, аналізуючи художнє осмислення ситуації хвороби, В. Г. Табачковський доходить висновку, що «надмірне зменшення тіла межує для його носія зі самовтратою» [7, с. 257]. В. Г. Табачковський також вказує на «тихі сили буття», притаманні людині (ніжність, співчуття, розрада, надія, терпіння) та «жорсткі сили», що їх уособлюють технічні системи та засоби впливу на природу. Отже, людина постає перед завданням збереження й підтримки, а то й нарощування «тихих сил буття» та стримування «жорстких сил», аби забезпечити своє власне буття та самоідентифікацію.

Природу часто називають «зовнішнім тілом людини». Отже, природа також становить невід'ємну частку «речовини існування», а її хворобливий стан, стискання, втрата чи спотворення можуть мати такі ж самі негативні наслідки для самопочуття людини, як хвороби тілесні. Більше того, хвороби «зовнішнього тіла» людини мають безпосереднім наслідком як тілесні, так і ментальні хвороби людини. Не випадково сучасна медицина приділяє чималу увагу визначенню зовнішніх чинників (зокрема, чинників довкілля) у визначенні здоров'я та патогенезу різних захворювань. Ці висновки медицини й екології суголосні висновкові про те, що «сучасний світ стає все менш сприятливим для життя людських істот» [7, с. 265].

Повноцінне людське існування неможливе поза природою. Тому відтворення реальної цінності природи є необхідною умовою подолання антропологічної кризи. Але якщо

ми говоримо про необхідність поцінування й збереження природи як умови існування людини, то тут, певною мірою, ми стаємо на позиції антропоцентризму. Водночас саме в світоглядних настановах антропоцентризму часто-густо вбачають причини екологічних криз. Тому постає необхідність подолання «вulgарного антропоцентризму» та формування «неоантропоцентризму», у річищі котрого «кожен фрагмент природи постає як самоцінна, доцільна одиниця буття, що робить свій незамінний внесок до забезпечення гомеостазису біосферних процесів» [7, с. 330].

Розглянемо деякі підходи до визначення цінності природи загалом і особливо живої природи.

В. Г. Табачковський, спираючись на літературну спадщину А. Платонова, також визначає, що поділ на «тихі» та «жорсткі» сили можна здійснити і в межах технічних систем [7, с. 262]. Спробуємо проінтерпретувати думку про поділ в межах технічних систем з огляду на необхідність усвідомлення цінності й самоцінності природи. Цей поділ на нашу думку полягає в тому, що сьогодні новітні досягнення науки й технологій не лише руйнують природу, а й можуть прислужитися до її збереження. Зокрема, це виявляється у сфері застосування так званих альтернативних методів дослідження, замість піддослідних тварин і дозволяють значно мірою скоротити використання тварин під час біомедичних досліджень, тестування нових лікарських чи косметичних препаратів тощо.

Але альтернативні методи все ще не дозволяють повністю відмовитися від експериментів на тваринах. Тому актуалізується розробка принципів гуманного використання тварин під час біомедичних експериментів. Вперше у вигляді цілісної концепції такі принципи були запропоновані Вільямом Расселом (William Russel) та Рексом Берчем (Rex Burch) з Університетської федерації захисту тварин (Велика Британія) та викладені в книзі «Принципи гуманної експериментальної техніки» (1959) і дістали назву правила 3R Рассела-Берча (reduction – зменшення кількості тварин, задіяних в дослідженні; refinement – удосконалення/гуманізація лабораторних процедур; replacement – заміна лабораторних тварин на нижчі організми або культур клітин). Для реалізації правила 3R Рассела-Берча на практиці у тих випадках, коли неможливо повністю відмовитися від використання тварин, по-перше, слід ретельно вивчити літературні дані щодо теми дослідження та визначитися, чи дійсно заплановані експерименти будуть нести новизну, а не повторюватимуть вже описані експерименти; по-друге, визначитися чи можливо замість тварин використовувати інші моделі (культури тварин, комп'ютерні та біохімічні моделі). Якщо

такої можливості немає, необхідно спланувати експеримент таким чином, щоб мінімізувати кількість залучених до нього тварин, а також дотримуватися відповідних умов утримання експериментальних тварин, строків експерименту та методів безболісної евтаназії. Наукова результативність, економічна ефективність і етична виправданість експерименту значною мірою залежить і від кваліфікації дослідників [3, с. 123-124].

Наприклад, для проведення токсикологічних досліджень зараз в якості біологічних моделей другого порядку широко використовують системи різної біологічної організації (безхребетні тварини, гідробіонти, мікроорганізми, рослини, культури тварини та людини), а також фізико-хімічні тест-системи. В майбутньому такі альтернативні технології набудуть все більшого значення як такі, що виправдані з економічної та етичної позицій [8, с. 122]. Все більшої ваги також набувають методи комп'ютерного моделювання для вивчення тонких механізмів функціонування біомолекул в організмі [2, с. 122].

Окрім запровадження альтернативних методів усфери медико-біологічних досліджень, сучасне суспільство також переймається запровадженням альтернативних методів дослідження в освітній процес. Зокрема, аналізується рівень використання тварин у вищій освіті та діапазон і можливість використання доступних альтернативних методів дослідження. Оцінюються переваги й недоліки використання альтернативних методів в освіті. Значна увага надається поширенню інформації про використання альтернативних методів в освітньому процесі, а також розробляються стратегії оцінки освітньої ефективності використовуваних альтернатив. Наприклад, незважаючи на те, що в Європі кількість тварин, що використовуються в освітніх цілях, відносно незначна порівняно з загальною кількістю піддослідних тварин, тим не менш ця кількість сягає кількох сотень тисяч щорічно в Європейському Союзі [12].

Використання комп'ютерних методів і моделей в біомедичних дослідженнях та освіті може інтерпретуватися не лише як ідеальне виконання правила 3R Рассела-Берча, а й як збільшення частки «тихих сил» в межах техніки та нарощуванням «тихих сил буття» загалом.

Втім, прагнення виконувати правило 3R породжує проблему адекватності й цілісності сприйняття живого. Деякі колізії сприйняття живого через моделі та розуміння цінності й цілісності природи розглядаються Т. В. Гардашук [1, с. 67-70]. Вона звертає увагу на два рівні дослідження живого, що віддзеркалюють загальну пізнавальну ситуацію на сучасному етапі.

По-перше, це дослідження на молекулярному, фізико-хімічному, клітинному рівнях та за допомогою комп'ютерних моделей. Під час цих досліджень, коли живе редукується до фізико-хімічного рівня, дослідник має справу не з живим об'єктом як таким, а з моделлю, і сприймає живе через систему складних приладів, комп'ютерних програм тощо. Ці дослідження здійснюються в лабораторіях, де часточка живого вилучена з «тіла природи», або об'єкт дослідження змодельований за допомогою штучних засобів. Ставлення дослідника до об'єкту свого дослідження можна передати такою цитатою А. Швейцера: «вчений, який досліджує за допомогою мікроскопа або фізичним та хімічним шляхом тисячі форм виявлення волі до життя, навпаки, сповнений марнославства від того, що описав шматочок життя» [11, с. 305-306].

По-друге, це дослідження на рівні організмів, популяцій та екосистем, що здійснюються безпосередньо в природі та спираються на методи спостереження, опису, узагальнення. При цьому зберігається цілісність організмів та багатоманітні зв'язки з довкіллям. Особливості цього пізнавального підходу найбільш повно виявляють себе в зоології, етології, екології, біології охорони природи.

Емоційне та ціннісне сприйняття живого на кожному з рівнів дослідження суттєво відрізняються між собою.

Аналізуючи особливості дослідницького процесу в етології – науці про поведінку тварин, – Т. В. Гардашук звертає увагу на такі його особливості, як любов дослідника до природи загалом і особливі симпатії до окремих видів тварин. На підтвердження цієї тези наводяться думки видатних етологів Н. Тінбергена (іраціональність спонук), Дж. Шаллера та К. Лоренца («вживання» в групу тварин), Дж. ван Лавік-Гудолл (любов до істини та співчуття до природи, погляд на світ очима тварин), Д. Фоссі (дотримання кодексу «прав природи») та ін. щодо обґрунтування мотивацій та методів дослідження. Разом з тим, наукове дослідження має відповідати критеріям об'єктивності та істинності. Відповідно, виникає низка суперечностей між раціональним та емоційно-іраціональним, об'єктивним і суб'єктивним, між вимогою об'єктивності викладення та тлумачення наукових фактів та суб'єктивним сприйняттям і переживанням того, що спостерігає дослідник. Такі дослідження здійснюються на тлі високої емоційної напруги та на специфічному морально-етичному тлі, що виявляє себе, зокрема, у ставленні до тварин не лише як до об'єктів дослідження, а й як до «братів менших». Спостереження за тваринами в природному середовищі Т. В. Гардашук порівнює з переглядом театральної вистави, під час якої глядач прагне зрозуміти «мову» рухів, звуків та інших елементів поведінки. Для цього

залучається не лише раціональна, а й емоційна сфера. Цікаво, що способом розв'язання цієї суперечності між емоційно-моральнісним, суб'єктивним і раціонально-об'єктивним є дві іпостасі, у яких постає природничо-наукового знання. По-перше, це звіти, статті, монографії, що відповідають критеріям науковості; по-друге, це науково-популярна література. В останній дослідники мають можливість не лише викласти результати своїх досліджень в ширшому природничо-науковому й культурному контекстах, але й висловити своє ставлення до об'єктів дослідження, свої емоції та переживання [1, с. 70-72].

Таким чином, науково-популярна література про природу сприяє гуманітаризації природничо-наукового знання. Ця література привертає значне коло читачів, у яких розширюються уявлення про складний світ природи та її вразливість під впливом людської діяльності. Через науково-популярну літературу дослідники надсилають суспільству потужний меседж, осердям якого є настанова про цінність та самоцінність природи, про цінність існування.

Зупинимось детальніше на понятті внутрішніх цінностей, або цінності існування, або природних цінностей.

Американський дослідник Д. Джеймсон називає внутрішні цінності (intrinsic values) «золотим стандартом» моральності. Внутрішня цінність – це справжня, незаперечна, гранична цінність. Подібно до того, як через вартість золота обраховується вартість інших речей, так і за допомогою внутрішньої цінності визначаються всі інші цінності [13, с. 69]. Разом з тим він пропонує розрізняти принаймні чотири значення цього поняття.

По-перше, це метафора, за допомогою якої певні цінності протиставляють цінностям інструментальним, тобто тим, що допомагають досягненню якихось цілей. По-друге, внутрішні цінності – це те, на що орієнтується моральна громада, а визнання цих цінностей індивідом визначає його приналежність до моральної громади. Іншими словами, справжні цінності визначають об'єкти первинної моральної турботи. Таке визначення цінностей ускладнюється необхідністю розрізнення справжніх цінностей і звичайних речей («mere things») та здійснення повсякчасного вибору між ними. Разом з тим турбота про звичайні речі часто-густо опосередковано пов'язана зі справжніми цінностями. По-третє, внутрішні, справжні цінності визначають як природжені, невіддільні цінності («inherent values»), оскільки вони невіддільні від свого носія, є невідомою характеристикою самих речей. Як правило, ці цінності визначаються відносинами між людиною та речами, об'єктами. По-четверте, внутрішні цінності визначають як щось таке, що взагалі не залежить від цінностей, тобто певні

речі оголошуються цінними, хоча насправді їх ніхто не оцінював [13, с. 69-72]. Такі цінності ще називають «цінностями існування» («values of existence») [14]. З цього визначення випливає, що людина має поцінувати всі екосистеми та всіх живих істот. Проте, зазначає Д. Джеймсон, в реальності наведені визначення внутрішніх, справжніх цінностей зазвичай змішуються між собою. Також не завжди вдається провести чітку межу між внутрішніми та інструментальними цінностями та визначити їхні взаємозв'язки. Так, наприклад, ми напевне не можемо заперечувати внутрішньої цінності лісових екосистем, проте матеріальна, або інструментальна, цінність лісів для людини (деревина, дичина, гриби, ягоди, захист від повеней тощо) невіддільна від їх існування, бо людина може користуватися «дарами» лісів лише за умови їх існування як цілісних екосистем.

У підсумку типологія внутрішніх, або справжніх, цінностей виглядає наступним чином: 1) внутрішні цінності як граничні цінності; 2) внутрішні цінності як морально значимі; 3) внутрішні цінності як природжені цінності; 4) внутрішні цінності як незалежність від цінностей [13, с. 154].

Внутрішня, не інструментальна, неспоживча цінність природи має, зрештою, посісти чільне місце як на рівні формування соціально-економічних стратегій розвитку суспільства, так і в повсякденному житті кожної людини. До неспоживчих цінностей природи, або природних послуг, належать: підтримка продуктивності екосистем, самоочищення та збереження водних ресурсів, підтримка родючості ґрунтів, підтримка сталого клімату, утилізація та переробка продуктів життєдіяльності, а також діяльності людини (наприклад, деякі бактерії та гриби здатні накопичувати важкі метали та пестициди, запобігаючи їх поширенню в довкіллі), можливості для організації дозвілля й розвитку екотуризму. Слід також зазначити освітню, наукову та естетичну цінність природи [14, с. 40-47].

Д. Джеймсон також зауважує, що, незважаючи на певні відмінності між третім і четвертим типом внутрішніх цінностей, їх об'єднує те, що в обох випадках внутрішні цінності розглядаються як самодостатні. Разом з тим, перше й друге розуміння внутрішніх цінностей є продуктивним у тому сенсі, що цінності конструюються в процесі поціновування. При цьому він не погоджується з тими, хто закликає менше дискутувати про цінності, а більше й активніше діяти на захист природи, оскільки фундаментальні питання про природу цінностей не зникають за чиеюсь командою. Більше того, не існує жорсткого й безпосереднього зв'язку між процедурою поціновування, яка є досить складною за

своєю природою, та такими світоглядними настановами, як антропоцентризм, біоцентризм, екоцентризм тощо. У той же час визнання тих чи інших цінностей значною мірою залежить від індивідуального досвіду взаємодії людини зі світом та сповідуваної нею системи цінностей [13, с. 154-155]. Тому завдання філософів – допомогти зрозуміти ці цінності й у такий спосіб зробити внесок у тверезий активізм, спрямований на захист природи.

Ланкою, що поєднує глибинне розуміння цінностей та природозахисні дії повинна бути всеохоплююча, неперервна екологічна освіта та виховання, що інтегрує природничо-наукові та гуманітарні знання. При цьому учасниками (дітьми) освітньо-виховного процесу стають не лише педагоги, а й самі вчені-дослідники природи, не лише доводячи до суспільства свою особистісну позицію, а й реалізуючи принципи відповідальності вченого перед суспільством.

Таким чином, читання стає важливим чинником формування світогляду й ціннісного ставлення людини до природи. Науково-популярна література про природу виступає ефективним посередником у спілкуванні людини з природою та в людському поступі до розуміння природи. Роль читання науково-популярної літератури вписується в ширший контекст аналізу становища людини в сучасному світі. Так, В. Г. Табачковський звертає увагу на спостереження Й. Бродського, згідно з яким, час, відведений читанню, спілкуванню з книгою, стримує людину від діяння, від різноманітних форм гіперактивності. Таке стримування є надто важливим у наш час різноманітних криз, спричинених діяльністю людини [7, с.65].

Таким чином, сучасні екологічна та антропологічна кризи зумовлені низкою чинників. Серед них слід виділити, зокрема, заміщення природного середовища штучним та заглиблення пізнання природи на молекулярний та фізико-хімічний рівні пізнання живого, що призводить до порушення сприйняття цілісності природи та втрати поцінування життя. Тому питання поцінування життя в його цілісності набуває ключового значення для розв'язання як екологічної, так і антропологічної кризи, для визначення смислів людського існування.

Разом з тим, реабілітації цінності життя та запровадженню принципів гуманізму можуть сприяти як альтернативні методи біомедичних досліджень та освіти, розроблені на основі новітніх технологій, так і необхідність культивування уявлень про цінність, самоцінність та цілісність природи.

Бібліографічні посилання

1. Гардашук Т. В. Этология в системе наук. – К. : Наукова думка, 1991. – 128 с.

2. Кітам В. О., Чащин М. О. Комп'ютерне моделювання як альтернатива експериментам із використанням лабораторних тварин // П'ятий національний конгрес з біоетики (23-25 вересня 2013 р, Київ, Україна). – Київ, 2013. – С. 123.

3. Максимчук О. В., Росохацька І. В., Кочубей Т. О., Чащин М. О. Біоетичні аспекти планування та проведення експериментів з тваринами / Кітам В. О., Чащин М. О. Комп'ютерне моделювання як альтернатива експериментам із використанням лабораторних тварин // П'ятий національний конгрес з біоетики (23-25 вересня 2013 р, Київ, Україна). – Київ : 2013. – С. 123-124.

4. Попович М. В. Бути людиною. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. – 223 с.

5. Природознавство і гуманітарія. Пошуки взаєморозуміння. – К.:Видавець ПАРАПАН, 2009. – 317 с.

6. Рижко В. А. Навчання як надбання символічного інтелектуального капіталу (спроба гуманітарно-експертного аналізу) // Наукові і освітні методології та практики. – Київ : ЦГО НАН України. – 2012. – С. 5-28.

7. Табачковський В. Г. Полісутнісне homo: філософсько-мистецька думка в пошуках «неєвклідової рефлексивності». – К. : Видавець ПАРАПАН, 2005. – 432 с.

8. Трахтенберг І. М., Дмитруха Н. М. Етичні аспекти використання альтернативних тест-систем і методів у токсикологічних дослідженнях // П'ятий національний конгрес з біоетики (23-25 вересня 2013 р, Київ, Україна). – Київ, 2013. – С. 122-123.

9. Феномен соціоприродних систем. Світоглядно-методологічні нариси. – К. : Видавець ПАРАПАН, 2009. – 284 с.

10. Філософія біології: вчера, сьогодні, завтра (Памяти Регины Семеновны Карпинской) [Интернет-ресурс]. – М., 1996. – 306 с. – Адреса посилання: <http://philosophy.ru/iphras/library/karpinsk/biophil.html>

11. Швейцер А. Благоговение перед жизнью: Пер. с нем. / Сост. и посл. А. А. Гусейнова. – М. : Прогресс, 1992. – 576 с.

12. Alternatives to the Use of Animals in Higher Education The Report and Recommendations of ECVAM Workshop // ATLA. – 1999. – Vol. 27. – P. 39-52.

13. Jamieson D. Ethics and the Environment: An Introduction. – Cambridge: Cambridge Univ. Press., 2008. – 221 p.

14. Kellert S.R. The Value of Life: Biological Diversity and Human Society. – Washington: Island Press, 1996. – 262 p.

Филянина Н. Н. Познание и определение ценности природы в контексте экологического и антропологического кризиса.

Рассматриваются трансформации человеческого существования в координатах «человек –

природа», обусловленные экологическим кризисом, а также пути преодоления этих трансформаций. Анализируются и сравниваются особенности познания, восприятия и оценивания природы на клеточном, молекулярном уровнях и на уровне моделей и на основе целостного подхода. Приведены аргументы в пользу целостного эмоционального восприятия природы для преодоления экологического и антропологического кризиса.

Ключевые слова: экологический кризис, антропологический кризис, ценность жизни, ценность природы, правило 3R, уровни познания живого, целостное и эмоциональное восприятие живого.

Filyanina N. Cognition and valuing of nature in the context of environmental and anthropological crisis.

The article considers some transformations of human existence in the terms «man – nature», caused by environmental crisis, as well as the ways of overcoming of these transformations. Peculiarities of cognition, perception and evaluation of the nature at the cellular, molecular level and the level of models and on the base of holistic approach are analyzed and compared. Argued, that holistic emotional perception of nature is crucial for overcoming environmental and anthropological crisis.

Keywords: environmental crisis, anthropological crisis, value of life, value of nature, 3R rule, levels of cognition live, holistic and emotional perception of live.

Надійшла до редколегії: 17.02.2014 р.

УДК: 32.019.5

А. В. Чечельницкий

Одесский национальный морской университет

ПРОБЛЕМА РАЦИОНАЛЬНОСТИ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Рассмотрены концепции рациональности общественного развития, влияние процесса глобализации на коммуникативную модель социального поведения.

Раскрыто предметное поле и основные понятия теории коммуникативной рациональности.

Определены различные степени влияния воплощение принципов рациональной коммуникации и принципов модернистской ментальности на общество, человеческое поведение.

Ключевые слова: рациональность, коммуникация, коммуникативное действие, коммуникативная рациональность, глобализация, рефлексивное мышление, социальное поведение.

Постановка проблемы. Проблема рациональности стала одной из наиболее существенных для социальной философии XX века. Ряд ее направлений (неомарксизм, постмодернизм) исходили из представления, что ум – причина все большего овеществления и отчуждения современного общества. Овладение природой с помощью разума превратилось на овладение людьми и ведет к подавлению внутренней природы человека. Классический концептуальный подход рациональности подразумевал только один тип разума в общественном развитии, а именно – инструментальный разум, направленный на поиск наиболее эффективных средств для достижения определенных целей. Наряду с этим с позиций коммуникативной модели рациональности можно говорить об ином типе ума – коммуникативном, который строится на взаимопонимании и направлен на него. В контексте исследуемой парадигмы именно такая коммуникативная рациональность, которая характерна для развития современного общества, делает возможным

постметафизическое понимание организации общественной жизни на рациональной основе.

Для XXI в. характерным есть то, что мировое сообщество с большой скоростью поглотилось в такие новые социальные процессы, как глобализация, глобальная коммуникация, демократизация общественного устройства и т. д. Эти процессы требуют глубокого философского осмысления. Перед современной социальной философией стала задача создания эффективной теоретико-методологической базы для подобного осмысления. В этой связи актуализируется вопрос о возможности рационального управления социальными процессами на основе последних достижений науки.

Анализ последних исследований и публикаций. В истории западной социально-философской мысли проблема рациональности была предметом постоянных философских размышлений и дискуссий. Исследование этой проблемы стремится выявить истоки такого ее понимания, которое в современном знании о социуме связано с именами М. Вебера [2],